

ESSAY

‘Ik was echt zorgvuldig’

De carrière van een wetenschappelijke fraudeur

Thaddeus Müller

Inleiding

In dit artikel ga ik nader in op de academische context waarin Diederik Stapel zijn vak uitoefende en zijn fraudecarrière ontwikkelde. In het bijzonder kijk ik naar de relatie tussen zijn fraudecarrière en slodderwetenschap of ‘sloppy science: het niet voldoen aan normale methodologische standaards’ (Commissie Levelt, 2012: 3). Ik beperk me hier tot de periode waarin Stapel gevormd werd als academicus, zijn jaren aan de UvA (1986-2000).

Doorgaans relativeren fraudeurs hun rol bij wetenschappelijke fraude of doen er helemaal het zwijgen toe, laat staan dat ze mee willen werken aan een sociaalwetenschappelijk onderzoek (Van Kolschooten, 2012).¹ Tevens is het zo dat onderzoekers ervoor kiezen om fraudeurs niet te spreken, omdat ze hen wantrouwen. De studie van Abma is tekenend voor deze benadering (Abma, 2012). Abma verontschuldigt zich bijna voor zijn boek over de fraude van Stapel als hij zich afvraagt of Stapel via zijn boek niet opnieuw een podium krijgt, en of hij niet al genoeg aandacht heeft gekregen. Maar als onderzoekers wetenschappelijke fraudeurs niet zelf aan het woord laten, sluiten zij zich bij voorbaat af van een belangrijke informatiebron, die inzicht kan geven in het ontstaan van wetenschappelijk fraude. Dit ontbreekt ook in studies over wetenschappelijk deviantie, zoals *questionable research procedures* (QRPs). Overigens gaat het hierbij niet om wetenschappelijke fraude in de strikte zin van het woord, zoals in het geval van plagiaat of fabricage, maar om het overtreden van methodologische basisregels om een significante uitkomst te krijgen ($p < 0,05$). Uit diverse publicaties blijkt dat QRPs wijdverspreid zijn (Asendorpf et al., 2013; Bakker, Van Dijk & Wicherts, 2012; Lakens, Haans & Koole, 2012; Wagenmakers et al., 2011; John, Loewenstein & Prelec, 2012). John, Loewenstein en Prelec stellen bijvoorbeeld op basis van hun onderzoek ‘that some questionable practices may constitute the prevailing research norm’ (2012: 524).

Dit wordt bevestigd door het eindrapport van de commissie-Levelt. Zij schetst een praktijk van methodologisch opportunisme, onkunde en onverschilligheid, die haaks staat op hoe de sociale psychologie zich presenteert, namelijk als een sociale wetenschap met een ‘natuurkundige’ exactheid. Zo maakt de commissie duidelijk dat zij een reeks van strategieën heeft gevonden die sociaalpsychologen

1 Recente Nederlandse voorbeelden van fraudeurs die na ‘formele’ vaststelling van fabricage door een onderzoekscommissie hun aandeel relativeren zijn Bax, Förster, Poldermans en Smeesters.

Thaddeus Müller

hanteren om hun hypothesen bevestigd te krijgen. In dit verband wordt gesproken over ‘verificatiebias’: ‘De onderzoeksprocedures worden zo gehanteerd dat negatieve resultaten op een of andere wijze “onderdrukt” worden’ (Commissie Levelt, 2012: 51). In de interviews met sociaalpsychologen werd het onproblematiese en vanzelfsprekende karakter van deze praktijken bevestigd:

‘Een duidelijk teken is ook dat een aantal coauteurs die de analyses wel zelf uitgevoerd hadden, en niet allen afkomstig uit de school van Stapel, de ernstige en minder ernstige schendingen van een behoorlijke wetenschappelijke werkwijze in gesprekken verdedigden met: zo heb ik dat geleerd in de praktijk, zo doet iedereen dat in mijn onderzoeksomgeving, en iedereen met wie we praten op internationale congressen’ (ibid.: 50).

Nu vastgesteld is dat QRPs een wijdverspreid fenomeen zijn binnen de (sociale) psychologie, kan de vraag gesteld worden wat hiervan de relatie is met andere vormen van wetenschappelijke fraude, zoals de fabricage van Stapel. Daar is evenwel weinig over bekend. In haar essayistische tekst stelt Crocker (2011) dat als we fraude willen begrijpen, we moeten kijken naar hoe het begint en escaleert. Hierbij verwijst ze naar het bekende gehoorzaamheidsexperiment van Milgram (1963), waarbij personen proefpersonen steeds zwaardere elektrische schokken toedienen: ‘How easy it is to take the first small step on the slippery slope that ends with violation of our norms and values, and how hard it is to stop’ (Crocker, 2011).

Crocker kijkt als psychologe voornamelijk naar wat er plaatsvindt in de persoon van de fraudeur en plaatst dit niet in een bredere sociale context. Shover (2007) heeft daar in zijn studie van witteboordencriminaliteit wel oog voor en wijst hierbij op de ‘generative worlds of white-collar crime’. Hij stelt dat juist de cultuur van een organisatie van grote invloed kan zijn op fraude. Juist in een omgeving waar de nadruk ligt op competitie, ‘scoren’ en ‘winnen’ ligt fraude op de loer. Shover verwijst hier bijvoorbeeld op de situatie bij Enron.

‘In cultures of competition individuals are driven to strive for success, whether this be fortune, fame, or respect, and they worry ceaselessly about conditions that might stand in their way. (...) At Enron Corporation, management policies required each year that employees be evaluated on a forced curve so that fifteen percent would receive performance ratings of unacceptable (...). The pervasive insecurity generated in competitive environments like this provides powerful motivational pushes toward misconduct’ (ibid.: 89).

Shover geeft aan dat in organisaties waarin ‘scoren’ allesbepalend is voor status, inkomen, relaties, zelfperceptie, toekomstperspectieven en carrièrekansen, omstandigheden kunnen ontstaan waarin regelovertrekend gedrag als acceptabel wordt gezien en onderdeel wordt van de cultuur op de werkvloer.

In dit artikel ga ik na of Stapel deel heeft uitgemaakt van een werkomgeving met een soortgelijke competitieve cultuur. Om hier meer inzicht in te krijgen, kijk ik

naar het begin van zijn wetenschappelijke carrière en stel hierbij de volgende vragen:

- 1 Op welke wijze kwam Stapel in aanraking met QRPs?
- 2 Welke rol speelden QRPs in de fraudecarrière van Stapel?
- 3 Is hier sprake geweest van een *slippery slope*?
- 4 Welke rol speelde de academische organisatie waar Stapel deel van uitmaakte, in het bijzonder de sociale psychologie aan de Universiteit van Amsterdam?
- 5 Welke betekenis geeft Stapel aan het begin van zijn fraude?

Methodologie

Sinds het voorjaar van 2014 heb ik regelmatig contact met Stapel. Hij komt op mij over als een intelligente en sympathieke man die graag zijn verhaal kwijt wil, in het bijzonder wanneer dat de wetenschap verder kan helpen, zoals hij dat zelf formuleert. Ik heb hem vijf keer geïnterviewd (in totaal twaalf uur), we hebben regelmatig e-mailcontact en ik ben naar twee publieke optredens van Stapel geweest. In het begin van het eerste interview was Stapel wantrouwend, maar gaandeweg heb ik zijn vertrouwen kunnen winnen, omdat hij zich realiseerde dat ik hem serieus nam als gesprekspartner. Stapel heeft ook aangegeven dat hij heeft meegewerkt aan het onderzoek, omdat ik ook geïnteresseerd ben in de omstandigheden die van invloed zijn geweest op wetenschappelijke fraude in het algemeen en in het bijzonder zijn fraudecarrière. De interviews hebben overigens soms veel weg van een intens debat, in plaats van het gebruikelijke kwalitatieve interview waar de onderzoeker streeft naar rapport en de ander 'ondersteunt' bij het vertellen van zijn verhaal (Holstein & Gubrium, 1997). Ik heb de conceptversie van dit artikel aan Stapel gegeven, zodat hij hierop kon reageren.²

Door steevast door te vragen bij vage, algemene antwoorden, is mij duidelijk geworden dat Stapel op een specifieke manier communiceert, die kan leiden tot misverstanden over zijn opvattingen en intenties. In de wijze waarop hij op andere mensen overkomt, maakt hij doorgaans de indruk zelfverzekerd te zijn en sterk in zijn schoenen te staan. Maar uit de interviews blijkt dat Stapel onzeker is over zichzelf, over wat hij wil en kan en wat anderen van hem denken. In zijn levensgeschiedenis is vaak sprake van een worsteling tussen van anderen van hem verwachten en wat hem werkelijk boeit of drijft, waarbij hij vaak toegeeft aan sociale druk (zie ook Stapel, 2012). Het kost Stapel daarom ook moeite om voor zijn opvattingen uit te komen als die conflicteren met die van anderen, in het bijzonder personen met een hogere status of positie. Dit heeft effect op hoe Stapel zich presenteert tijdens het interview, maar ook in zijn teksten. Hij gebruikt bijvoorbeeld 'ironie' als stijlmiddel om uitspraken in zijn teksten te 'verzachten'. Als lezers zijn ironie missen, begrijpen ze Stapel op een verkeerde manier, zoals dat is gebeurd met de verwijzingen naar zijn Jasparslezing (2000) en zijn oratie in Groningen (2000), die later nog ter sprake komen in dit artikel (zie o.a. Commissie

2 Enkele opmerkingen zijn verwerkt in de tekst, met name als het gaat om feitelijke gegevens. Het spreekt voor zich dat ik verantwoordelijk ben en blijf voor de inhoud van deze tekst.

Thaddeus Müller

Levelt, 2012; Abma, 2013; Van Kolschooten, 2013). Vaak worden zijn uitspraken op een letterlijke manier geïnterpreteerd, wat overigens niet geheel toevallig aansluit op het beeld van Stapel als geraffineerde manipulator en kwade genius, zoals dat met name beschreven is in het interim-rapport van de commissie-Levelt. Overigens heeft deze beeldvorming wrevel gewekt bij collega's van Stapel, omdat die niet strookte met de Stapel die zij kenden (Ten Broeke, 2013).

Deze tekst verschilt op belangrijke punten van het boek van Stapel. Ten eerste is zijn boek een egodocument waarin zijn eigen beleving (gevoelens en gedachten) centraal staat en de rol van anderen wordt geminimaliseerd. Ik plaats de 'affaire Stapel' in de dagelijkse sociale context waarin hij functioneerde, waarbij ik ook aandacht schenk aan andere actoren. Een ander verschil is dat Stapel veel zaken in zijn boek onbenoemd en impliciet laat, omdat hij 'mensen wil beschermen', zoals hij mij duidelijk heeft gemaakt. Dit heeft vooral te maken met zijn schuldgevoel. Stapel heeft aangegeven dat hij daarom nauwelijks ingaat op de rol van academische collega's in zijn fraudecarrière en op de rol die zijn opvoeding heeft gespeeld in zijn existentiële onzekerheid en zijn constante streven naar succes en erkenning.

Op mijn opmerking dat een groot deel van zijn boek een lofzang is op de sociale psychologie, reageert hij door te stellen dat hij daar nu anders naar kijkt. Stapel gaf aan dat hij tijdens het schrijven de sterke neiging had om wat hij de sociale psychologie had aangedaan te compenseren door deze discipline op een positieve wijze over het voetlicht te brengen. Stapel gaat in zijn boek alleen in algemene termen in op de recente ontwikkelingen in de sociale psychologie, maar bespreekt niet hoe dat uitpakte in zijn beginjaren aan de Universiteit van Amsterdam. Dat doe ik nadrukkelijk wel.

Dit artikel maakte deel uit van een breder onderzoek waarin ik me richt op diverse periodes die deel uitmaken van de biografie van Stapel: (1) zijn jeugd, (2) zijn studententijd, (3) zijn dissertatieonderzoek (Amsterdam), (4) zijn hoogleraarship te Groningen en Tilburg, (5) de ontmaskering en (6) zijn leven na de fraude. Hier beperk ik me, mede door de restricties in de omvang van dit artikel, vooral tot een deelaspect van zijn biografie, namelijk de periode die hij doorbracht als student, promovendus en Akademie-onderzoeker bij de KNAW aan de UvA (1986-2000).

De academische vorming van Stapel

Voordat ik inga op de Amsterdamse jaren van de carrière van Stapel, schets ik een kort beeld van Stapels opvoeding en milieu, omdat deze kennis noodzakelijk is om te begrijpen hoe Stapel reageerde op de academische wereld waarin hij terecht kwam.

Gericht op anderen

Stapel groeit op in het *upper middle class*-milieu – zijn vader is directeur van Schiphol – van Oegstgeest. Tijdens zijn jeugd eigent Stapel zich de normen en waarden toe van het milieu waarin hij opgroeit, waarin vooral de nadruk wordt gelegd op

een succesvolle maatschappelijke carrière en financiële onafhankelijkheid (zie ook Shover, 2007). Op de middelbare school ontdekt Stapel zijn creatieve zijde en ontwikkelt hij een diepe passie voor literatuur, toneel, kunst en film. Stapel vertelde mij dat een carrière in de schone kunsten niet aansloot bij de ambities van het milieu waarin hij opgroeit.

'Dat heeft toch te maken, als we het verklaren met het milieu. Verdien je daar dan wel je geld mee, kun je daar wel je broek mee omhoog houden, ben je wel goed genoeg? Het prestatie-idee van mijn ouders. Dat komt een heel klein beetje in het boek, ik bescherm mijn ouders natuurlijk ook. Echte, naoorlogse opbouwgeneratie, VVD, handen uit de mouwen, je eigen verantwoordelijkheid nemen, en je kan dus niet steun gaan trekken.'

Uiteindelijk kiest hij voor zekerheid en conformeert hij zich aan de normen en waarden van zijn milieu, in het bijzonder die van zijn vader. Zijn *other directedness* (Riesman, 1950) was niet alleen van invloed op zijn keuze voor een wetenschappelijke carrière in plaats van een kunstzinnige loopbaan, maar ook bij zijn latere keuze voor sociale psychologie. Stapel studeert in 1991 cum laude af in twee disciplines: communicatiewetenschap en psychologie. Hij had veel plezier in het gedeelte van zijn scriptie sociale psychologie, dat betrekking had op een discoursanalyse geïnspireerd door het werk van Baudrillard, Barthes en Foucault. Maar de reactie van enkele van zijn begeleiders op dit gedeelte was negatief. Hem werd duidelijk gemaakt dat als 'hij doorging met deze gekkigheid', hij geen carrière kon maken aan de universiteit.

Stapel wordt als groot talent binnengehaald bij psychologie en hij gaat volledig op in zijn proefschrift. Hij wordt gezien als integer, intelligent en enthousiast.

De sociale psychologie aan de Universiteit van Amsterdam

Bij de beschrijving in het rapport van de commissie-Levelt over de Amsterdamse periode van Stapel wordt voornamelijk ingegaan op de afwezigheid van controle en toezicht:

'Daar komt bij dat er in die faculteit ook geen cultuur bestond van transparantie, delen van informatie, collegiale controle en gezamenlijke verantwoordelijkheid. Onderzoekers konden gemakkelijk hun eigen gang gaan' (Commissie Levelt, 2012: 39).

Er wordt niet ingegaan op de relatie van Stapel met zijn collega's of zijn begeleiders en hoe hij hierdoor gevormd werd. Er wordt gesteld dat daar weinig informatie over aanwezig was en dat het te lang geleden was om gedetailleerde informatie te verkrijgen van de geïnterviewde sociaalpsychologen. Helaas heeft de commissie een publicatie van Busato (2008) over het hoofd gezien, waarin de schrijver ingaat op de ontwikkeling van de sociale psychologie aan de UvA in de jaren 1980 en 1990: de periode waarin Stapel academisch gevormd werd.

Busato maakt duidelijk dat Stapel terecht komt in een vakgebied met grote ambities en dat nadrukkelijk gericht is op expansie. De nieuwe hoogleraar Van der

Thaddeus Müller

Pligt krijgt in 1986 de taak om zijn vakgroep sociale psychologie te ontwikkelen tot een academische afdeling die de concurrentie aan kan gaan met andere universiteiten binnen en buiten Nederland. Van der Pligt ging direct aan de slag met het promoten van zijn vakgroep onder de studenten psychologie. Dat deed hij ook 'met het oog op aanwas van het toekomstig onderzoekspotentieel', zoals hij dat omschreef (ibid.: 245). Stapel was een van de studenten die deel ging uitmaken van dit 'potentieel'. Van der Pligt wist zijn team te versterken met Tony Manstead, die in 1992 hoogleraar werd, en het 'publicatiekanon Spears' (ibid.: 241), die in 1995 hoogleraar werd.

Manstead en Spears speelden een belangrijke rol in het stimuleren van publiceren in *top tier journals*. Zij maakten hierbij gebruik van hun expertise als redacteurs van het *British Journal of Social Psychology* en organiseerden publicatiecursussen, 'How to publish', voor promovendi (ibid.: 247). Stapel gaf aan dat hij hiervan veel geleerd heeft, zoals het omgaan met redacteurs, het zo gunstig mogelijk presenteren van onderzoeksresultaten, het positief citeren van de 'juiste mensen, namelijk degenen die in alle waarschijnlijkheid je artikel gaan recenseren'. Stapel heeft overigens zelf deze cursus weer gegeven aan promovendi in Amsterdam. Spears geeft aan dat de promovendi in de jaren 1990, die hij omschrijft als een 'gouden generatie', werden aangespoord om te publiceren in de beste tijdschriften.

'Wij moedigden hen aan om al tijdens hun promoties artikelen in te dienen bij de toptijdschriften in ons vakgebied zoals het *Journal of Personality and Social Psychology* en het *Journal of Experimental Social Psychology*. Het heeft een enorme impact als je die bladen weet te bereiken. (...) Ik geloof wel dat wij impliciet het ambitieniveau van de medewerkers hebben beïnvloed' (ibid.: 248).

Dat laatste gold zeker voor Stapel. Hij wist wat hem te doen stond als promovendus. Hij volgde de richtlijnen van zijn begeleiders vrijwel letterlijk en publiceerde een fenomenale lijst aan publicaties, zeker als rekening wordt gehouden met het gegeven dat hij een beginnende promovendus was.

Stapel begint zijn dissertatie in 1993 en publiceert zijn eerste artikel in 1994. In de periode 1993-1997, wanneer hij promoveert, heeft hij zijn proefschrift, een hoofdstuk, en twaalf Engelstalige artikelen weten te publiceren in merendeels goede tijdschriften, waarbij hij telkens de eerste auteur was (!). De commissie-Drenth heeft bij vier publicaties bewijs voor fraude gevonden, maar kan evenwel niet vaststellen of er werkelijk is gefraudeerd, omdat voldoende gegevens ontbraken over de Amsterdamse periode van Stapel. Hij ontkent overigens zelf dat hij heeft gefraudeerd in deze periode.

Overigens publiceert hij in de resterende jaren van zijn Amsterdamse periode (tot en met 2000³) nog 17 artikelen, waarvan 14 als eerste auteur (!), zodat zijn Amsterdamse productie neerkomt op 29 artikelen, waarvan 26 als eerste auteur.

3 Ik realiseer me dat de sommige publicaties van Stapel na 2000 wellicht ook voortkomen uit zijn Amsterdamse periode, maar om een vergelijking met Spears en Van der Pligt te maken heb ik ergens een streep moeten trekken.

Een vergelijking met de cv's van hoogleraren Van der Pligt en Spears over de periode 1995-2000 geeft nog eens extra aan hoe opmerkelijk de prestatie van Stapel was.

Als we de gemiddelde score van Spears en Van der Pligt vergelijken met die van Stapel, dan zien we dat Stapel in de periode 1995-2000 gemiddeld vijf publicaties per jaar heeft en dat Spears en Van der Pligt uitkomen op zes publicaties per jaar (Van der Pligt, 2014; Spears, 2014). Dat Stapel slechts één publicatie per jaar minder scoort is al opmerkelijk, zeker gezien het feit dat de hoogleraren in de sociale psychologie vaak samen met hun promovendi publiceren. Dit wordt duidelijk als we kijken naar hoe vaak Stapel, Spears en Van der Pligt gemiddeld eerste auteur zijn. Stapel heeft een gemiddelde van 4,5 publicaties op zijn naam als eerste auteur, Spears 0,5 en Van der Pligt 0,8. Het kan niet anders zijn geweest dan dat diverse personen zich de vraag hebben gesteld hoe het toch mogelijk was dat Stapel zo veel Engelstalige publicaties had. Het was gewoon te mooi om waar te zijn. Toch werd niet vreemd opgekeken van het succes van Stapel. Het werd verklaard door te verwijzen naar zijn exceptionele kwaliteiten. Een andere reden dat er geen kanttekeningen geplaatst werden bij het onwaarschijnlijke succes van Stapel, was wellicht het gegeven dat het perfect paste in het ambitieuze streven van de vakgroep. Iedereen profiteerde, direct of indirect, van het succes van Stapel. Stapel typeert deze periode als volgt:

'Sociale psychologie was heel succesvol aan het worden. Dat was ook het doel van deze mensen. Deze mensen waren de eerste generatie die dat empirisme hadden ontdekt hé. Dat werk, NWO, wij halen al het geld binnen. Wij werden die aio's die al dat geld weghalen bij NWO. Omdat wij allemaal natuurwetenschappelijk waren. In die fase gebeurde dat. De economisering, vernatuurwetenschappelijking van de sociale psychologie.'

Stapel stelt dat door de geïdealiseerde onderzoekspraktijk van de sociale psychologie – de methode van het controleerbare experiment en de duidelijk te voorspellen en te plannen uitkomsten – het vakgebied goed kon aansluiten bij het nieuwe systeem van het verwerven van onderzoeksgelden in competitieverband (NWO).

Het experimentele onderzoeksmodel bleek in principe een ideale vorm te zijn om snel artikelen te produceren. De data lagen voor het grijpen, zoals Stapel duidelijk maakt. Er was geen probleem bij het verkrijgen van proefpersonen, alle studenten psychologie moesten namelijk voor hun studiepunten fungeren als onderzoeksobjecten en in het lab werden de gegevens geproduceerd.

Het is niet alleen dat de experimentele sociale psychologie goed aansluit op het format van subsidiegevers als NWO, maar dit vakgebied wordt ook nadrukkelijk gevormd door de subsidiemarkt. Vonk (2002) geeft aan hoe de nadruk is komen te liggen op produceren:

'Onze laboratoria zijn kleine experimenteerfabriekjes geworden waar lopende band werk wordt verricht. En ik moet zeggen, we maken mooie spullen. (...) We denken teveel aan vragen als "Hoe meten we dit in het lab" en "Hoe krijgen we dit gepubliceerd", en te weinig aan vragen die interessant zijn. We

Thaddeus Müller

nemen genoeg met halve antwoorden op onze vragen. Als ons artikelje geaccepteerd is, dan is het klaar en gaan we de volgende speld zoeken' (Abma, 2013: 84).

Deze output-benadering bleek voor de sociale psychologie een uiterst succesvolle strategie te zijn om geld binnen te halen en te groeien. Zo ontwikkelt de sociale psychologie aan de UvA zich op een fenomenale wijze, zoals wordt beschreven door hoogleraar Russel Spears:

'In mijn Amsterdamse periode ben ik president van de European Association of Experimental Social Psychology geweest. Daar merkte ik in vergaderingen en in persoonlijke contacten dat de bloei van sociale psychologie aan de UvA enorm opviel (...). Ik durf te stellen dat we eind jaren negentig, begin 2000 de meest vooraanstaande sociaalpsychologische club in Europa, mogelijk zelfs in de wereld waren qua impact en zichtbaarheid in goede journals' (Busato, 2008: 249).

Roos Vonk geeft in haar oratie aan dat de natuurkundige, op output gerichte aanpak resulteerde in een Nederlandse sociale psychologie die zich kon meten met de Amerikaanse sociale psychologie.

'We staan met z'n allen in het gezaghebbende *Journal of Personality and Social Psychology*, we halen zoveel subsidies binnen dat we amper weten waar we het personeel vandaan moeten halen, en we zijn op internationale congressen zwaar oververtegenwoordigd vergeleken met de rest van Europa. We kunnen tevreden zijn. We worden voor vol aangezien door onze grote broer, de Amerikaanse sociale psychologie' (Vonc, 2002).

De strategie van Van der Pligt bleek uiterst succesvol te zijn. In 1999 kreeg sociale psychologie aan de UvA de ultieme score van de visitatiecommissie. Van alle onderzochte VF-programma's stond sociale psychologie met haar maximale beoordeling, samen met de psycholinguïsten uit Nijmegen, op de eerste plek. De commissie beschreef de sociale psychologie in Amsterdam als volgt:

'All members are internationally highly visible (...) Their work is in the centre of the discussion in the field' (ibid.: 246).

Tijdens deze fabuleuze succesjaren van de Amsterdamse psychologie is Stapel veruit de meest succesvolle promovendus. Maar tegelijkertijd is er bij Stapel sprake van een proces dat ik benoem met het begrip onttovering. Stapel wilde geloven in de scientistische belofte van de sociale psychologie. Dit had voor hem extra lading, omdat hij hiermee een manier had gevonden om te kunnen afrekenen met zijn 'existentiële onzekerheid'. Hij was een twijfelaar en een ongelovige die graag een 'true believer' wilde zijn en sociale psychologie werd zijn object van devotie. Hierbij was van groot belang dat Stapel de sterke overtuiging had dat hij zich volledig moest geven aan zijn werk – 'monomaan' noemt hij dat in *Ontsporing* – gelijk

zijn vader zich helemaal wijdde aan zijn beroep. Bovendien voelde hij zich aange-trokken tot het natuurkundige, metrieke karakter van de sociale psychologie, in het bijzonder door haar wetenschappelijke controle, zuiverheid en overzichtelijk-heid. Stapel, zoals hij ook in zijn boek *Ontsporing* heeft aangegeven, heeft van jongs af aan een sterke behoefte aan overzichtelijkheid, orde en perfectie en die kon hij bevredigen binnen de sociale psychologie. Stapel zelf geeft aan dat elke sociaalpsycholoog teleurgesteld raakt als hij daadwerkelijk zelf aan de slag gaat als onderzoeker.

'Ik geloof niet dat er geen sociaal psycholoog is die niet is teleurgesteld in de sociale psychologie. (...) Laat ik me zelf als voorbeeld nemen, maar dat heb ik ook bij mijn studenten gemerkt. Dit is een ontzettend mooi vak, je leert van al die effecten, van al die tekstboeken, je denkt van wauw, ik wil verder, ik ga verder en dan ga je het zelf doen en dan neem je iets heel beroemds en dat komt niet uit. En dan denk je he, dit is *the given knowledge*, dit is wat er in die tekstboeken staat ...'

Stapels aanraking met QRPs laten hem zien dat de onderzoekspraktijk van sociaalpsychologen niet strookt met de scientistische principes van dit vakgebied, die voor hem juist sociale psychologie zo aantrekkelijk maakten. Hij komt al vrij vroeg in aanraking met QRPs:

DS: 'Sjoemelen, QRPs, heet dat. Questionable research procedures. Dat is al heel snel hè.'

TM: 'Maar wat is heel snel? Is al tijdens je proefschrift of?'

DS: 'Ja, ja. Ja niet. Ja.'

TM: 'Dus welke periode spreken we dan?'

DS: 'Ik ben begonnen met promoveren in '93, zeg dat het vrij snel daarna, ja dus daar heb je natuurlijk extremo's in en ascendo's. Ja, dit is. Normaal.'

Stapel ontdekt langzamerhand dat achter de façade van succesvol experimenteel onderzoek een wereld schuilgaat van 'Questionable Research Practices' om de sig-nificantie van de resultaten op te poetsen. Stapel geeft aan dat wie daar niet in meeding, veel kostbare tijd verloor, omdat experimenten nu eenmaal vaak niet het gewenste resultaat opleveren. Hij gaf tijdens een van onze gesprekken een voorbeeld van een collega die ruim tachtig experimenten had uitgevoerd, waarvan er maar twaalf succesvol waren. Overigens werden alleen de succesvolle experi-menten gerapporteerd. Degenen die niet meededen met de QRPs haakten af, aldus Stapel, omdat zij de anderen niet konden bijbenen.

In het begin van zijn promotieonderzoek had Stapel een belangrijke ervaring die bijdroeg aan de onttovering van de sociale psychologie en hemzelf. Hij stortte zich in de literatuur van de experimentele sociale psychologie en repliceerde experi-menten van de grote namen uit dit vakgebied. Tot zijn schrik en teleurstelling bleek geen enkele van de door hem uitgevoerde replicaties te resulteren in het te verwachten resultaat. Stapel deed vele replicaties over, maar het lukt hem niet. Stapel twijfelde in eerste instantie aan zichzelf, met name omdat het repliceren

Thaddeus Müller

juist essentieel is voor de hardheid en geldigheid van de bevindingen binnen de sociale psychologie. Als het niet te repliceren valt, wat voor waarde hebben de onderzoekresultaten dan nog, vroeg hij zich af.

‘Meneer A en meneer B hebben een beroemd experiment gedaan. Ze zaten in alle tekstboeken. Ik wil dat ook doen. (...) de procedure, die lees ik in het artikel en ik ga het experiment doen. Goed land, goede universiteit, met goede mensen, hè. Gewoon keurig. Het komt niet uit zoals zij (het hebben gedaan, TM). Heb ik een probleem. Nog een keer, Diederik, je hebt het niet goed gedaan. Dan, ik denk nu, zij hebben een probleem. Leg maar eens uit, joh. Ik doe precies hetzelfde als jij. (...)’

Stapel vraagt bij de auteurs hun materiaal op om te kijken wat hij verkeerd heeft gedaan. Zij reageren enthousiast en sturen hem pakken materiaal op, maar ook informatie die wederom laat zien dat experimentele onderzoekers in hun publicaties een *front stage* creëren waarmee zij de indruk wekken exacte methoden te gebruiken die leiden tot objectieve en toetsbare resultaten. Stapel ontvangt aantekeningen die duidelijk maakten dat de resultaten alleen repliceerbaar zijn onder specifieke condities, die onvermeld zijn gebleven in de publicaties.

‘Toen werd het me duidelijk. Bij de meeste postpakketten kreeg ik een briefje of geel Post-It-blaadje, waarop extra instructies en uitleg stonden:

“Draai deze studie niet op de computer. We hebben dat geprobeerd en dat werkt niet. Het werkt alleen als je het met papier doet.”

Dit experiment werkt alleen als je *vriendelijkheid* of *aardigheid* meet. Met *leuk* of *aangenaam* of *fijn* werkt het niet. Ik weet niet waarom’ (Stapel, 2012: 103).

Stapel ontwikkelt een ambivalente houding ten opzichte zijn vakgebied, maar keert zich niet tegen de QRPs. Hij realiseert zich dat hij zijn data moet manipuleren om succesvol te zijn. Voor zijn proefschrift krijgt hij de ASPO Proefschrift Prijs en in 1999 de Jos Jaspars Early Career Award van de EAESP die driejaarlijks uitgereikt wordt aan ‘young scholars who have made an outstanding research contribution’.

De lezing die hij bij ontvangst van de prijs in Oxford houdt, is opvallend, zeker met de kennis die nu beschikbaar is over Stapel. Zijn ambivalente houding uit zich in het gegeven dat Stapel in feite de dagelijkse praktijk van de sociale psychologie bekritiseert (Stapel, 2000). Op een milde ironische toon somt Stapel allerlei praktijken op, die laten zien wat zich afspeelt achter de *front stage* van sociale psychologie als een harde wetenschap. In eerste instantie lijkt het erop dat hij methodologisch gerommel goedkeurt, maar later in de tekst geeft hij aan dat sociaalpsychologen zich bewust moeten zijn van de beperkingen van hun onderzoek. Eerst laat ik de retorische stijl van Stapel zien, waarin hij de lezer confronteert met de *back stage* van experimenteel onderzoek.

‘My point is that whatever way we arrive at our theories and hypotheses, the experiments and tests we design are made to verify, not to falsify our conjec-

tures. The leeway, the freedom we have in the design of our experiments is so enormous that when an experiment does not give us what we are looking for, we blame the experiment, not our theory. (At least, that is the way I work). Is this problematic? No' (Stapel, 2000: 6).

Even later wordt duidelijk dat Stapel een spelletje speelt met zijn lezers als hij duidelijk aangeeft dat sociaalpsychologen zich meer bewust moeten zijn van de beperking van hun methodologische aanpak.

'It is logical and even necessary that the theories that instigate and ignite our empirical investigations and the conclusions and implications that follow them are more general and imperialistic in their claims than the actual empirical tests on which they are based. But sometimes, however, we are too imperialistic, too quick with our brush stroke statements. Is this problematic? Well, yes. I think we need to be aware of the restricted nature of our research' (ibid.).

In de beeldvorming van Stapel heeft de Jasparslezing een specifieke rol gespeeld. In diverse publicaties heeft men verwezen naar die delen uit deze lezing die passen in het beeld van een persoon die het niet zo nauw neemt met empirisch onderzoek. Hierdoor ontstaat een statisch beeld van Stapel als persoon die van het begin af aan de academische regels overtrad. De passage waarin hij aangeeft dat sociaalpsychologen zich juist bewust moeten zijn van de beperkte betekenis van hun onderzoek is zelden aangehaald. Dit fragment is juist een indicatie voor de ambivalente houding van Stapel en wijst op een dynamisch proces dat uiteindelijk heeft geleid tot zijn massale fabricage. Door selectief te citeren en niet te wijzen op de laatste passage wordt het zicht ontnomen op het complexe karakter van Stapels fraudecarrière (Abma, 2013; Commissie Levelt, 2012; Van Kolfschooten, 2012).

Overigens houdt Stapel het hier niet bij. Hij presenteert ook twee begrippen die hij ontleend heeft aan zijn eerder gememoreerde ervaring met het mislukken van replicaties en de verholde methodologische informatie: de 'Failed Replication Syndrome' en de 'Hidden Procedure Section' (ibid.: 10).

Wat Stapel in feite in zijn Jasparslezing doet, is het benoemen van wat later bekend werd als slodderwetenschap. Het is opmerkelijk dat hij in zijn lezing als jonge doctor deze methodologische problemen aankaart. Stapel heeft duidelijk gemaakt in onze gesprekken dat zijn lezing een manier was om te laten zien dat er iets grondig verkeerd was met de sociale psychologie. Maar hij koos ervoor om dit niet op een directe en confronterende wijze tot uiting brengen, wellicht ook omdat hij bang was om hiermee zijn carrière in gevaar te brengen. Overigens kreeg Stapel nauwelijks respons op zijn lezing, behalve dat hij merkte dat die niet in al te goede aarde viel bij sommige collega's:

'Ja, maar toen ik dat presenteerde, toen won ik ook een prijs in 99 eh, moest ik een praatje houden in Oxford en toen zei ik dit hè, is ook mijn artikel geworden (...) Nee, dat hele artikel is een soort ironische aanklacht van

Thaddeus Müller

“Jezus, dit doen wij dus”. Dat werd mij niet in dank afgenomen door mijn, de internationale hoogleraren.’

In 2000 wordt Stapel hoogleraar in Groningen. In zijn oratie zien we dat hij zich op vergelijkbare manier verzet tegen de gang van zaken in de sociale psychologie.

‘Vaker echter heeft sociaal cognitief onderzoek een hoog “Kijk mama, zonder handen karakter”: Vaak is het niet meer dan een sexy, sociaal psychologische demonstratie van een algemeen, cognitief fenomeen’ (Stapel, 2001: 9).

Stapel ziet nog een mogelijkheid voor zichzelf om het cynisme te keren in een meer precieze en theoretisch relevante manier van onderzoek doen:

‘Het is een empirische, experimentele, cognitieve wetenschap waar het draait om het definiëren en specificeren van de mitsen en de maren. De sociale psychologie is op haar best wanneer zij het relativistische soms-zus en soms-zo [omzet] in een specifiek wanneer en wie’ (ibid.: 15-16).

Stapel gruwelt van het snelle sexy eendimensionale onderzoek dat steeds meer aandacht krijgt in wetenschappelijke tijdschriften en de media. Tot zijn spijt wordt in zijn vakgebied steeds meer ruimte gemaakt voor publicaties van slechts enkele pagina’s (zie ook Ledgerwood & Sherman, 2012). Overigens domineert in de berichtgeving over Stapel het beeld van hem als ‘gelikte’ wetenschapper, terwijl hij naar eigen zeggen pas in een latere fase van zijn carrière ‘sexy’ artikelen publiceerde.

‘Ik denk dat je met goed fatsoen slechts 2 tot 5 procent van mijn onderzoeken als sexy kan betitelen. De overige 98 procent is heel theoretisch en nogal saai.’

Stapel vervreemdt zich van de sociale psychologie en zijn oprechte betrokkenheid bij het vakgebied maakt plaats voor cynisme en opportunisme. De Werdegang van Stapel blijft niet onopgemerkt. Mensen die hem kennen uit zijn PhD-periode constateren dat Stapel veranderd is, zoals bijvoorbeeld Stephen Reicher, zijn begeleider in het begin van de jaren 1990, die het volgende constateerde:

‘Ik mocht hem graag. Hij was ongelooflijk enthousiast. Breed geïnteresseerd, in kunst en literatuur. Zijn passie voor de wetenschap raakte me. Hij had alle ingrediënten om de top te bereiken.’ Maar Reichers bewondering voor Stapel nam af toen hij hem in zijn Groningse tijd opnieuw ontmoette. ‘Een van de dingen die ik altijd tegen mijn studenten, en ook tegen Diederik zei, is: je gaat de wetenschap niet in om beroemd te worden. Dat was bij hem veranderd. Hij was zijn oorspronkelijke passie en nieuwsgierigheid verloren en cynisch geworden’ (Vanheste & Martijn, 2011).

In de eerste jaren van 2000 publiceert Stapel aanzienlijk minder artikelen. Na zijn gebruikelijke score van zeven Engelstalige publicaties in 2001, zakt Stapel terug

naar slechts drie publicaties in totaal voor 2002 en 2003. Hij zegt zelf dat zijn 'moeilijkere' artikelen werden afgewezen door tijdschriften.

'Ik kreeg steeds vaker het commentaar dat mijn onderzoek nogal ingewikkeld was en dat er te veel losse eindjes waren. Het was allemaal niet helder en elegant genoeg' (Stapel, 2012: 156).

Door zijn drastische terugloop in zijn publicaties vreest hij voor zijn onafhankelijke positie als hoogleraar en gaat die bestendigen door gegevens te fabriceren. Ook richt hij zich meer op mediagenieke onderwerpen zonder al te veel theoretische bespiegelingen, mede ook om (weer) erkenning te krijgen van zijn vakgenoten, zoals hij aangeeft in het volgende interviewfragment.

'Verdriet, laten we eerlijk zijn. Is ook. Ik wil gezien worden, maar verdriet is ook wat ik doe. Wat ik aan het doen ben. Dat hele interessante, ingewikkelde. Daar is gewoon geen interesse voor. Dus hierna krijg ik de totale ontsporing, dat het richting het sexy gaat, maakt niet uit. Als het maar verkoopt, hè? Hierna wordt de strategie belangrijker. Ik was echt zorgvuldig. Ik sta denk ik wel bekend als een moeilijk, theoretisch, moeilijk te volgen, navolgbaar. Niet van yo hip, gaan we allemaal doen.'

Vanaf 2004 neemt de fraude van Stapel een vlucht. Hij is er succesvol mee. In 2006 wordt hij hoogleraar in Tilburg en in 2010 wordt hij decaan van de faculteit van sociale wetenschappen. In 2007 ontvangt hij een *Early Career Award of the Society for Personality and Social Psychology* en in 2009 de *Career Trajectory Award of the Society for Experimental Social Psychology*.

Begin september 2011 eindigt de wetenschappelijke loopbaan van Stapel. De commissie-Levelt heeft aangegeven dat hij in de laatste acht maanden van zijn carrière twintig artikelen publiceert, waarvan er zeventien gefraudeerd zijn. Stapel herinnert zich dat hij bij dertien artikelen fraude heeft gepleegd.

Conclusie

Op basis van de verzamelde gegevens kunnen we hier een antwoord geven op de in de introductie gestelde vragen. Stapel komt al vrij snel in aanraking met QRPs, wat verband houdt met het zelf opzetten en uitvoeren van experimenten. Stapel kan geen exacte afgebakende periode aangeven, maar stelt dat dit plaatsgevonden heeft aan het einde van zijn studie en in het begin van zijn promotieonderzoek. Met name de feedback van de grote namen in het vakgebied was ontnuchterend voor Stapel. Het was Stapel in ieder geval duidelijk geworden dat QRPs gemeengoed waren en dat die aangewend moesten worden, wilde hij net zo succesvol worden als de 'grote namen'.

Het ligt voor de hand om de QRPs te bezien als een *slippery slope*. Gelijk het experiment van Milgram zien we dat via kleine transgressies personen overgaan tot grotere vormen van transgressies. In het geval van Stapel zien we dat hij zich net

Thaddeus Müller

als een belangrijk deel van de onderzoeksobjecten van Milgram verzette tegen de sociale druk die hij ervoer om mee te gaan in wat hij om zich heen zag plaatsvinden. Daarom sluit het begrip *slippery slope* niet goed aan op de fraudecarrière van Stapel. Er was juist sprake van een gevecht tegen de onttovering, tegen het cynisch worden. Gedurende circa tien jaar (tussen circa 1993 en 2003) was er een afwisseling tussen toegeven aan sociale druk en verzet daartegen. In de periode daarna glijdt Stapel af naar massale fabricage van data.

Stapel heeft aangegeven dat hij nooit expliciet is aangezet tot het toepassen van QRPs, laat staan wetenschappelijke fraude. Hij maakt wel duidelijk dat hij onderdeel was van een ambitieuze academische organisatie, waarin Stapel opviel met zijn vele publicaties. In dit artikel is duidelijk geworden welke prikkels aanwezig waren binnen de vakgroep sociale psychologie onder het gezag van Van der Pligt, Manstead en Spears. Op diverse manieren hebben zij nadrukkelijk bijgedragen aan het competitieve klimaat in hun afdeling waarin de nadruk lag op 'scoren' en 'winnen'. Het is natuurlijk niet zo dat de hoogleraren verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor de wetenschappelijke fraude van Stapel. Het is wel zo dat zij als rolmodellen grote invloed hadden kunnen hebben op de promovendi binnen hun afdeling. Maar zoals al bleek uit het rapport van de commissie-Levelt, was er weinig toezicht op de promovendi en konden zij hun gang gaan.

In deze ontwikkeling is de interactie tussen Stapel en zijn sociaalpsychologische collega's van eminent belang geweest. Er lijkt sprake te zijn geweest van een omgangsvorm die ik 'onverschillige tolerantie' noem. Niemand vond het vreemd dat Stapel meer publicaties als eerste auteur had dan de hoogleraren in zijn directe omgeving. Deze 'onverschillige tolerantie' doet zich ook voor als hij ingaat op de slodderwetenschap in zijn Jasparslezing of zijn oratie te Groningen. Wat hij vertelde, werd genegeerd en er werd overgegaan tot de orde van de dag. Wat was er gebeurd als Stapel wel serieus was genomen? Misschien was zijn carrière anders gelopen?

Uit de literatuur over de *white collar crime* (Shover, 2007) weten we dat organisaties zelf direct en indirect de omstandigheden kunnen scheppen waarin regelover-tredend gedrag en fraude floreren. Bedrijven die de nadruk leggen op competitie, 'scoren' en 'winnen', creëren een normen- en waardenstelsel waarin het proces ondergeschikt wordt gemaakt aan het resultaat. De situatie zoals die zich voerde in de vakgroep sociale psychologie in de jaren 1990 is een welhaast perfect voorbeeld van een organisatie waarin de nadruk ligt op scoren. Publiceren werd produceren en de winstuitkering bestond uit promoties, het verkrijgen van NWO-subsidies en hoge 'rankings' door visitatiecommissies. Stapel was de beste jonge academicus met zijn fenomenale publicatielijst in de jaren 1990. Wellicht ontnam het uitzonderlijke succes van de vakgroep de collega's van Stapel het kritisch vermogen om te reflecteren op hun cultuur en hoe die jonge onderzoekers als Stapel vormde.

Als het gaat om de betekenissen die Stapel heeft gegeven aan zijn fraudecarrière, zien we dat Stapel als student en promovendus gegrepen was door het heilige vuur van de wetenschap en dat een proces van onttovering heeft plaatsgevonden, waarin emoties als teleurstelling, weerzin, vervreemding en verdriet een belangrijke rol hebben gespeeld. Pas in een late fase werd angst leidend. Met name de

angst om zijn autonome positie als hoogleraar te verliezen. In zijn fraudecarrière is niet alleen de academische context waarin Stapel zich bevond van grote invloed hierop, maar ook zijn sociale achtergrond (gezin en milieu) speelt een belangrijke rol. Hierin stonden een succesvolle carrière en financiële onafhankelijkheid centraal. Stapel misbruikte nadrukkelijk de sociale psychologie om deze doelen te behalen. Toen de onttovering compleet was en Stapel vervreemd was van zijn wetenschappelijke passie koos hij voor wetenschappelijke fraude, omdat hij zijn inkomen niet in gevaar wilde brengen en niet wilde falen in de ogen van anderen. Het verhaal van Stapel zelf kan gelezen worden als een reeks van neutralisering (Sykes & Matza, 1957). Stapel onderzoekt inderdaad omstandigheden die kunnen hebben bijgedragen aan zijn fraudecarrière. Het is in mijn ogen evenwel te eenvoudig om een fraudeur die wijst op omstandigheden die van invloed zijn geweest op zijn gedrag weg te zetten als een persoon die zijn verantwoordelijkheden neutraliseert. Als sociaalwetenschappelijke onderzoekers wijzen wij ook vaak op sociale en culturele omstandigheden als verklaring(en) voor gedrag, zonder daarmee direct de verantwoordelijkheid van de actoren te neutraliseren. Bovendien wijst Stapel niet alleen op verklarende omstandigheden, hij geeft ook nadrukkelijk aan dat hij zelf verantwoordelijk was (zie Stapel, 2012). En daarbij spaart hij zichzelf niet:

'Ik had natuurlijk eruit moeten stappen en toen een dikke vinger op moeten zetten. Maar daar was ik natuurlijk weer te laf voor.'

Literatuur

- Abma, R. (2013), *De publicatiefabriek. Over de betekenis van de affaire-Stapel*. Nijmegen: Van-tilt.
- Asendorpf, J.B. et al. (2013), Recommendations for increasing replicability in psychology. *European Journal of Psychology*, 27, 108-119.
- Bakker, M., A. van Dijk & J.M. Wicherts (2012), The rules of the game called psychological science. *Perspectives on Psychological Science*, 7(6), 543-554.
- Becker, H. (1963), *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Broeke, A. ten (2013, 24 augustus), Wij werden zeer suggestief ondervraagd. *Trouw*: opgehaald 13 oktober 2014 van www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/3497777/2013/08/24/Wij-werden-zeer-suggestief-ondervraagd.dhtml.
- Busato, V. (2008), *Leve de psychologie! Honderd jaar psychologische wetenschappen aan de UvA*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Commissie Levelt (2012), Falende wetenschap: De frauduleuze onderzoekspraktijken van sociaal-psycholoog Diederik Stapel. www.commissielevelt.nl/wp-content/uploads_per_blog/commissielevelt/2012/11/120695_Rapp_NL_nov_2012_web_def.pdf.
- Crocker, J. (2011, 9-11), The road to fraud starts with a single step. *Nature*: opgehaald op 7 oktober 2014 van www.nature.com/news/2011/111109/full/479151a.html.
- Holstein, J.A. & J.F. Gubrium (1997), *The Active Interview*. Londen: Sage Publications.
- John, L.K., G. Loewenstein & D. Prelec (2012), Measuring the prevalence of questionable research practices with incentives for truth telling. *Psychological Science*, 23(5), 524-532.

Thaddeus Müller

- Kolfschooten, F. van (2012), *Ontspoorde wetenschap: over fraude, plagiaat en academische mores*. Amsterdam: De Kring.
- Lakens, D., A. Haans & S. Koole (2012), Eén onderzoek is geen onderzoek. Het belang van replicaties voor de psychologische wetenschap. *De Psycholoog*, 47(9), 11-18.
- Ledgerwood, A. & J.W. Sherman (2012), Short, sweet, and problematic? The rise of the short report in psychological science. *Perspectives on Psychological Science*, 7(1), 60-66.
- Milgram, S. (1963), Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371-378.
- Pligt, J. van der (2014), *Publications*. Opgehaald op 7 oktober 2014 van <http://joopvan.derpligt.com/publications>.
- Reich, E.S. (2009), *Plastic Fantastic: How the Biggest Fraud in Physics Shook the Scientific World*. New York: Palgrave Macmillan.
- Riesman, D. (1950), *The Lonely Crowd: a Study of the Changing American Character*. New Haven: Yale University Press.
- Shover, N. (2007), Generative worlds of white-collar crime. In: H.N. Pontell & G. Geis (eds.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime*. Springer US, 81-97.
- Spears, R. (2014), *Research*. Opgehaald op 16 september 2014 van www.rug.nl/staff/r.spears/research.
- Stapel, D.A. (2000), Moving from fads and fashions to integration: Illustrations from knowledge accessibility research. *European Bulletin of Social Psychology*, 12, 4-27.
- Stapel, D.A. (2001), *De koningin is aan zet: Waarom de alledaagse precisie van de sociale psychologie haar majesteitelijk maakt*. Amsterdam/Groningen, The Netherlands: Heap Publishers.
- Stapel, D. (2012), *Ontsporing*. Amsterdam: Prometheus Books.
- Sykes, G. & D. Matza (1957), Techniques of Neutralisation: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22, 664-670.
- Vanheste, T. & M. Maurits (2011), Het web rond Diederik Stapel. *Vrij Nederland*, jaargang 71, 50/52 (17 december 2011), p. 60-67. Opgehaald op 9 oktober 2014 van www.vn.nl/Archief/Wetenschapsmilieu/Artikel-Wetenschapsmilieu/Het-web-rond-Diederik-Stapel.htm.
- Vonk, R. (2002), *De waarnemer waargenomen*. Opgehaald op 7 oktober 2014 van <http://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/30155>.
- Wagenmakers, E.J., R. Wetzels, D. Borsboom & H.L. van der Maas (2011), Why psychologists must change the way they analyze their data: the case of psi: comment on Bem (2011). *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(3), 426-432.